

Перепельчук Т. В.

старший викладач кафедри управління персоналом і
економіки праці

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Палій Л.В.

студентка 4 курсу

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ ЗБІЛЬШЕННЯ ТРИВАЛОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ

В Україні з кінця другого тисячоліття простежується тенденція скорочення чисельності населення і в тому числі працездатного населення. Внаслідок цього відбувається зменшення обсягів виробництва продукції та зниження рівня ВВП загалом в країні, адже праця – це один з трьох головних складових факторів виробництва. Тобто існує пряма залежність національного виробництва від кількісних та якісних характеристик працездатного населення. Щоб підтримувати вищезгадані показники на належному рівні необхідно вивчати та досліджувати фактори впливу на них. До таких факторів відноситься встановлення та дотримання нормального рівня тривалості робочого часу і відпочинку - один з найбільш впливових.

Зараз в Україні, згідно КЗпП [2, с. 24], робочий день складає 8 годин, а тривалість робочого тижня не може перевищувати 40 годин. Але нещодавно був запропонований проект нового Трудового кодексу України, який навіть пройшов перше читання у парламенті і був намічений на затвердження у 2013 році. Він передбачає низку нововведень. Найбільше занепокоєння викликають положення про збільшення тривалості робочого дня з 8 до 12 годин і скорочення часу на відпочинок між змінами до 12 годин, а також надання можливості роботодавцю самостійно вводити шестиденний робочий тиждень.

Незважаючи на те, що нормальна тривалість робочого часу, відповідно статті 131 нового Трудового кодексу, як і раніше складає 40 годин на тиждень в даному законодавчому акті вводиться поняття «підсумованого обліку робочого часу», згідно з яким власнику дозволяється встановити фактично необмежену тривалість робочого дня і тижня.

Стаття 143 проекту ТКУ [5, с. 63] передбачає можливість збільшення норми тижневого робочого часу при введенні на підприємстві режиму підсумованого обліку робочого часу з нинішніх 40 годин на тиждень до 48 годин і навіть більше, якщо це передбачається колективним договором. За текстом тієї ж статті можливо продовження робочого дня у будь-якій компанії до 12 годин, а "за наявності достатніх підстав" - і більше: «максимальна тривалість щоденної роботи за підсумованим обліком робочого часу не повинна перевищувати дванадцяти годин. За наявності письмової згоди працівника допускається встановлення більшої тривалості щоденної роботи...» [5, с. 64].

Зловживання можуть бути спровоковані тим, що «вичерпний перелік таких підстав не надається», - зазначив директор інституту медицини праці НАМН України, академік Юрій Кундієв [3, с.76]. Єдина умова полягає в тому, що продовження робочого дня можливе тільки за письмовою згодою того, хто працює. Але за умов безробіття таке уточнення не буде повністю сприйматися.

Даний законопроект не затверджено в 2013 році та й в звітному 2014 році теж не діє. Але він існує і необхідно проаналізувати, до чого можуть призвести такі різкі зміни в нормуванні робочого часу.

Наукові експерти переконані, що ці статті законопроекту несуть пряму загрозу здоров'ю людей. Ще засновник школи фізіологів Іван Сеченов звернув увагу на те, що «оптимальне співвідношення в циклі "робота-відпочинок" природою закладене в роботі серця людини, де тривалість систоли і діастоли звичайно мають співвідношення 1:2. При такому ритмі серце працює практично без перевтомлення протягом усього життя людини. Дане співвідношення, апроксимоване на 24-часовий цикл життя, дає підстави вважати фізіологічно

обґрунтованою саме восьмигодинну тривалість робочого часу протягом доби»[3, с.76].

Саме така тривалість робочого часу (відповідно Конвенції МОП про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень[6, с.230]) і була закріплена Кодексом законів про працю (КЗпП) України у 1993 р. - 40-годинний п'ятиденний робочий тиждень. Це значне досягнення на користь працюючої людини. Адже, окрім відновлення розумової та фізичної працездатності під час відпочинку, людина потребує вільного часу для виховання дітей, допомоги батькам, для того, щоб потурбуватися про власне здоров'я, подбати про підвищення культурного та освітнього рівня.

Ще на початку ХХ століття українськими вченими було доведено, що при збільшенні робочого дня працівників сільського господарства з 8 до 10 і 12 годин, продуктивність праці різко падала, а втома — зростала [7, с.82]. Відтоді накопичено чимало літератури, яка це підтверджує, а саме: стосовно пілотів, водіїв автотранспорту, машиністів локомотивів, медичного персоналу, працівників диспетчерських служб, оперативного персоналу енергопідприємств[1, с.84]. Наприклад, у лабораторному експерименті встановлено, що надійний стиль операторської розумової діяльності в ситуаціях із жорстким дефіцитом часу (моделювання аварійних ситуацій) зберігається лише протягом перших чотирьох годин роботи. Надалі він знижується і стає явно аварійно небезпечним протягом 9–12-ї годин експерименту [3, с.77]. В результаті втоми робітники можуть припуститися помилкових дій, що призводять до аварійності та травматизму.

Останнім часом актуальними є дослідження вчених США, Японії та вітчизняних науковців синдромів burnout (психічного вигорання), хронічної втоми та феномена "кароші" (раптової смерті на робочому місці), які зафіксовано в людей, що працювали 60 і більше годин на тиждень. Прояви цих професійно зумовлених патологічних ефектів особливо виражені у професійних групах з високою напруженістю праці, що характеризується великим обсягом

перероблюваної інформації, дефіцитом часу при прийнятті рішень та значним емоційним перевантаженням[4,с. 2].

Новий проект ТКУ містить норми, які впливатимуть на стан здоров'я не тільки сучасного але і майбутніх поколінь. Чи зможе народити здорову дитину жінка, яка працює по 12 годин та витрачає на дорогу ще майже дві-три години? Тривалість часу на дорогу на роботу і з роботи ніхто не враховує. А це важливий чинник. Також у статтях проекту ТКУ не врахована ще одна проблема — далеко не всі люди можуть працювати уночі, це залежить від психофізіологічних особливостей конкретного людського організму.

В результаті такі зміни стосовно збільшення тривалості робочого часу працівників в проекті нового Трудового кодексу ігнорують права людини не лише на відпочинок, але й на охорону здоров'я. Питання про об'єктивність чи суб'єктивність зазначених можливих нововведень залишається відкритим. З одного боку, відсутнє психофізіологічне обґрунтування можливості збільшення тривалості робочого часу як змінного, так і тижневого. З іншого боку, не має економічних розрахунків, які підтверджували б позитивний вплив такого рішення на розвиток економіки України, її трудового потенціалу, як зараз, так і в майбутньому. І, незважаючи на це, описаний законопроект нещодавно, а саме 02.09.2014, було знову включено до порядку денного - 1655-VII п'ятої сесії Верховної Ради України сьомого скликання.

В провідних європейських країнах, навпаки, тривалість робочого тижня менша, ніж в Україні. Наприклад, у Норвегії та інших скандинавських країнах — 36 годин, у Німеччині та у Франції — 35-38 годин. У Фінляндії на загальнодержавному рівні з позитивними результатами експериментально випробувано 6-годинний робочий день. Це викликано, насамперед, прагненням до підвищення продуктивності праці персоналу, тому що більшість працівників не можуть однаково напружено працювати протягом усього робочого дня та робочого тижня.

Тому, на наш погляд, необхідно приділяти значну увагу встановленню обґрунтованої норми робочого часу та оптимального співвідношення

тривалості робочого часу і відпочинку, не вдаватися до екстенсивних шляхів нарощування обсягів виробництва через збільшення тривалості робочого дня. Тому що це може призвести до скорочення кількості працездатного населення в країні, блокування процесу відтворення робочої сили в майбутньому і зниження продуктивності праці вже на перших етапах втілення таких нововведень. Навпаки, слід звернути увагу на інтенсивний шлях вирішення проблеми, а саме через впровадження результатів науково-технічного прогресу.

Література

1. Бобко Н.А. Робота серцево-судинної системи диспетчерів електричних мереж в умовах 12-годинних змін// Фізіол. журн. — 2001. — **47**, № 5. — С. 82-86.
2. Кодекс законів про працю України, затверджений Верховною Радою УРСР від 10.12.1971 № 322-VIII, остання редакція від 06.08.2014, підстава 1253-18.
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Кундієв Ю.І., Чернюк В.І., Яворовський О.П., Бобко Н.А. Проблемні питання тривалості робочого дня, подовжених і нічних робочих змін: історико-соціальні та медико-гігієнічні аспекти // Профілактична медицина. Журнал НАМН України, 2013, т.19, №1. —с.75-89
4. Пишнов Г.Ю., Кальниш В.В. Підходи до оцінки ступеня вигорання у осіб з напруженою працею за допомогою логістичних моделей.//Український медичний часопис №3 (83) V-VI 2011р. <http://www.amnu.gov.ua/links/1/1/85/r-i-ii-ch/>
5. Проект Трудового кодексу України № 2902 від 22.04.2013 (2 сесія VII скликання) Включено до порядку денного - 1655-VII від 02.09.2014
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746
6. Про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень: Конвенція МОП №47, 1935 //Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці (1919-1964 р.): В 2 т. - Женева: Міжнародне бюро праці. -Т. 1. -С. 230-231.
7. Яворовський О. П. Науковий спадок професора В. Я. Підгаєцького і його вчення про наукову організацію праці в сільському господарстві України // Укр. журн. з проблем медицини праці. — 2006. — № 4. —с. 78-87.